ئەھمەد خوجامنىياز ئوغلى

شائىر مەللا ئەھمەد خوجامنىياز ئوغلى (قىسۇرى) مىلادى 1717 - يىلى پىچان ناھىيىسىنىڭ لۈكچۈن يېزىسى بازار مەدرىس ئالدى مەھەللە-سىدە مەرىپەتپەرۋەر تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئەھمەدنىڭ دادىسى خوجامنىياز ئاخۇن بىلىملىك ئادەم بولۇپ زامانىسىنىڭ ئۆلىماسى ئىكەن.

ئەھمەد باشلانغۇچ مەلۇماتنى ئۆز دادىسىدىن ئالغاندىن كېيىن، لۈكچۈن ۋاڭلىق مەدرىسى ۋە قەشقەر خانلىق مەدرىسىدە ئوقۇپ ئۇيغۇر ۋە شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ مەشھۇر نامايەندىلىرى بىلەن تونۇشقان ھەمدە قولىغا قەلەم ئېلىپ ئەدەبىي ساھەگە قەدەم قويغان.

ئەھمەد خوجامنىياز ئوغلى قەشقەردىكى تالىپلىق ھاياتىنى تاماملاپ ئانا يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، لۈكچۈن ۋاڭلىق مەدرىسىنىڭ مۇدەرىسلىكىگە تەيىنلەنگەن. كېيىنچە ئەلەم ئاخۇنلۇق ۋەزىپىسىنىمۇ قوشۇمچە بېجىرگەن. بۇ جەريانداا ئۇ ئۇيغۇر تىلىدا دەرسلىكلەرنى تۈ-زۈپ، شۇ دەۋر مائارىپىنىڭ يۈكسىلىشى ئۈچۈن مۇناسىپ تۆھپە قوشقان. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىلمىي يىغىلىشلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، شېئىرىي تېپىشماقلارنى تېپىش ئويۇنلىرىنى تەشكىللىگەن.

شائىر «قىسۇرى» (كەمچىلىك ئۆتكۈزگۈچى) تەخەللۇسىنى قوللىنىپ ئېلىپ بارغان ئىجادىي، ئىلمىي پائالىيىتى داۋامىدا كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقى بىلەن خەلق ئىچىدە يۇقىرى ھۆرمەت، ئابرويغا ئىگە بولغان. ئۇنىڭ نۇرغۇن شېئىرلىرى خەلق ئىچىگە كەڭ تارقىلىپ، يېقىنقى يىللارغىچە ساقلىنىپ كەلگەن.

شائىرنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە مۇھىم ئەسىرى — «رەۋ-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

زەتۇززۇھرا» («زۇھرانىڭ بېغى») بولۇپ ، مىلادىيە 1802 - يىلى يېزىلغان . ئۇچ مىڭ مىسرادىن قۇرۇلغان بۇ دىداكتىك داستاندا شائىر ساپ مۇھەببەت ، ۋاپادارلىق ، ساداقەت ، ئىلىم - مەرىپەت ، ئەدەب - ئەخلاق ھەققىدىكى ئىلغار تەشەببۇسلىرىنى مەزمۇنلۇق پەلسەپىۋى مۇلاھىزىلەر ، ئوبرازلىق ئوخشىتىشلار ، ئىبرەتلىك مەسەل ۋە ھېكايەتلەر ئارقىلىق شەرھلەپ ئۆتكەن .

شائىرنىڭ «تەنبىھ» نامىلىق شېئىرىنى ① ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدا ساتىرا ژانىرىنىڭ ياخشى نەمۇنىلىرىدىن بىرى قاتارىدا ھېسابلاشقا بولىدۇ .

شائىرنىڭ مۇدەررىس ۋاقتىدا ئېيتقان تۆۋەندىكى قىزىقارلىق شېئىرىي تېپىشمىقى ئىخلاسمەنلىرى تەرىپىدىن خاتىرىلىنىپ ھازىرغىچە ئېيتىلىپ كەلمەكتە :

ئول نەدۇركىم يۈزدۇر ئۇنىڭ بارمىقى ،
سەككىز ئاياغ ئۇستىدە تۇرمىقى .
بەش بېشى بار ، بەش تېنى بار تۆت جېنى ،
نە ئەجەبتۇر بەش بېرىپ تۆت يانمىقى .

بۇ ، جەسەتنى تاۋۇتقا سېلىپ دەپنە قىلغىلى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان ۋە دەپنە قىلىپ قايتقان تۆت كىشىنى كۆرسىتىدۇ . ئوبرازلىق ئېيتىلغان بۇ شېئىرىي تېپىشماقنىڭ مەزمۇنى كەڭ ۋە چوڭقۇر بولۇپ ، كىشىنى خېلىلا ئويلاندۇرىدۇ .

خەلقپەرۋەر ، ئادالەتپەرۋەر شائىر تەڭسىز زامان ئۇستىدىن شىكايەت قىلىپ مۇنۇلارنى يازغانىدى :

«قازاندەك قارايسۇن پەلەكنىڭ يۈزى ،
جاپا بىرلە جۇپتۇر ۋاپا بىرلە تاق .

① بۇ شېئىر «تۇرپان» ژۇرنىلىنىڭ 1982 - يىل 2 - سانىدا ئېلان قىلىنغان .

ئەيسادەك كىشىگە بېرىپ بىر ئېشەك ،
ئېشەكتەك كىشىگە بېرىپ مىڭ بۇراق . ①

شائىر ئەھمەد خوجامنىياز ئوغلى 110 يىل ئۆمۈر كۆرۈپ ، 1827 - يىلى ئۆز يۇرتىدا ۋاپات بولدى . ئۇنىڭ جەستى تۇيۇقتا قويۇلغان بولۇپ ، قەبرىسى ھازىرغىچە ساقلىنىپ كەلمەكتە .

① ئۇچار ئات ، تۈلپار .